

ETAPE DE DEZVOLTARE A INSTITUȚIEI ARBITRAJULUI INTERNAȚIONAL RELEVANTE PENTRU EFICACITATEA INTERNAȚIONALĂ A SENTINȚELOR ARBITRALE

Diana LAZĂR

Universitatea de Stat din Moldova

Eficacitatea internațională a sentințelor arbitrale străine a cunoscut mai multe etape de dezvoltare, acestea fiind condiționate de evoluția instituției arbitrale. În rezultatul acestei evoluții putem identifica caractere specifice ale etapei de recunoaștere și executare a sentințelor arbitrale străine în sistemul Convenției de la New York din 1958.

Cuvinte-cheie: *sentințe arbitrale străine, eficacitate, etape de dezvoltare, arbitraj internațional.*

PHASES OF DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL ARBITRATION INSTITUTION WITH AN IMPACT ON THE INTERNATIONAL EFFICIENCY OF THE FOREIGN ARBITRAL AWARDS

The international efficiency of the foreign arbitral awards has undergone on several development phases, which was due to the evolution of the arbitral institution. In result of these evolvments can be identified diverse characteristics of the procedure related to recognition and enforcement of the foreign arbitral awards within the system of the New York Convention of 1958.

Keywords: *foreign arbitral awards, efficiency, development phases, international arbitration.*

Introducere

Justiție privată, de origine contractuală și cu funcții jurisdicționale, arbitrajul constituie astăzi o realitate juridică omniprezentă: este consfințit prin instrumentele de reglementare internaționale și naționale; investit prin convenție arbitrală în virtutea principiului autonomiei de voință de subiecții de drept privat, în special de comercianți; acceptat și integrat prin jurisprudența evolutivă și din ce în ce mai uniformizată a instanțelor de drept comun și propagat de organizații internaționale interguvernamentale și instituții internaționale profesioniste.

Eficacitatea arbitrajului internațional și, implicit, a sentințelor arbitrale străine, este marcată de specificitatea instituției arbitrale, constituită de-a lungul evoluției sale, care au avut impact asupra principiilor de organizare a procedurii de recunoaștere și executare a sentințelor arbitrale străine, așa cum sunt cunoscute actualmente.

Etape de dezvoltare a instituției arbitrajului și a reglementărilor privind eficacitatea sentințelor arbitrale străine

Arbitrajul este pe atât de vechi pe cât este societatea [13, p.28]. Dezvoltarea instituției arbitrajului s-a produs în măsura în care orânduirea politico-statală nu a îngrădit și nu a oprimat dezvoltarea acesteia. Totuși, în retrospectivă istorică, arbitrajul și-a produs nestingherit efectele până la etapa consolidării orânduirilor juridice statale, din secolele XVIII-XIX, când statele naționale au edictat sisteme juridice integrate și s-au prevalat pe deplin de atributul suveranității și de principiul teritorialității legilor. Ilustrul savant francez Rene David afirmă că „arbitrajul a fost conceput în trecut ca instituție a păcii, scopul primar al căreia fiind nu de a respecta regulile, ci de a menține armonia între persoanele care erau sortite să trăiască împreună” [5, p.29].

Arbitrajul a evoluat de la formă a justiției naturale, ca expresie a unor principii elementare ale înfăptuirii dreptății de către cel care era mai înțelept și credibil, spre o modalitate preferențială de reglementare a disputelor în interiorul breslelor de profesii, consolidându-se ca mijloc de realizare a justiției din numele regilor, pentru a fi, ulterior, extirpată din sistemul statal al justiției, din momentul în care statele naționale s-au consolidat și au preluat integral acest atribut al puterii lor suverane. În toată această perioadă de dezvoltare instituția arbitrajului a fost reflectată prin tratări normative și reglementări.

Eficacitatea instituției arbitrajului, efectele rezultatului adjuocat și raportul dintre acestea și ordinea juridică statală pot fi expuse în cadrul a trei etape principale de evoluție: perioada de autonomie a arbitrajului (până în 1805), etapa de subordonare (1805-1927) și faza de integrare și dezvoltare a arbitrajului (1958 – prezent).

Timp îndelungat, arbitrajul și justiția au fost considerate aceeași instituție. Astfel, Codul lui Hammurabi (2100 î.Hr.) înscrisă că regele are prerogativa de a efectua justiția prin arbitraj [9, p.95], iar Filip al II-lea, tatăl

lui Alexandru cel Mare, utiliza arbitrajul pentru a soluționa disputele teritoriale derivate dintr-un tratat de pace cu teritoriile din sudul Greciei în anul 337 î.Hr. [10]. În rezultat, comercianții au consacrat arbitrajul ca sistem jurisdicțional, considerându-l cel mai adaptat mod de soluționare a litigiilor comerciale.

Digestele și dreptul roman conțineau unele prevederi privind arbitrajul, fiind reglementată stipulația reciprocă numită „*Com-Promissum sub poena*”, garantată de o clauză penală ce prevedea plata unei amenzi mari în cazul în care o parte nu-și respecta angajamentul de a participa la arbitraj, fie de a executa hotărârea arbitrală. Amenda era încasată de statul roman care astfel contribuia la eficacitatea hotărârilor arbitrale fără a le revizui în fond [5, p.84-85].

În perioada medievală arbitrajul a devenit modalitatea principală de reglementare a diferendelor comerciale, executarea hotărârilor arbitrale fiind atent urmărită în cadrul breslelor profesionale, iar societatea comercianților penaliza partenerii de rea-credință, în special cei care nu executau dispozițiile arbitrajului. Autonomia și autosuficiența instituției arbitrale au determinat regii să edicteze norme favorabile arbitrajului. Prima lege din Anglia din 1698 privind arbitrajul [11, p.19] prevedea că autoritatea arbitrilor numiți este irevocabilă, iar în Franța, prin Ordonanța de la Moulins din 1566, arbitrajul era declarat obligatoriu pentru litigiile în materie comercială.

Responsabilitatea de a respecta obligațiile asumate era consacrată de Codul lui Iustinian ca „*sancimus licere adversus pacta sua venire et contrahendum decipere*” („nu vom permite nimănui să contravină acordului la care s-a supus și prin asta să decepționeze contractorul său”) [4]. Iar în epoca medievală juriștii canonici au abandonat cerințele de formă pentru a menține validitatea convențiilor între părți, cu condiția ca acestea să nu fie ilegale sau amorale. Totuși, principiul corolar că un tratat (convenție) va fi obligatoriu atâta timp cât acesta nu a fost modificat; exprimat prin adagiul latin „*rebus sic standibus*”, a rămas una din regulile de bază pentru instituția arbitrală [1, p.579-609].

În Franța, Revoluția Franceză a proclamat arbitrajul un drept natural [15], iar Constituția franceză din 1791 a proclamat dreptul constituțional al cetățenilor să recurgă la arbitraj. Formă veche de justiție contractuală, se considera că ar exista chiar un „drept la arbitraj”, drept ce nu este îngrădit decât de considerente publice de importanță majoră pentru ordinea juridică de stat, cum ar fi ordinea publică, normele imperative sau bunele moravuri [7]. Acest drept la arbitraj se naște din necesitatea subiecților care, având calitate sau activitate specifică, cu predilecție comercială, caută să li se facă dreptate într-un mod special: cu grijă pentru confidențialitate și cu profesionalism și înțelegere față de materia litigiilor lor, așa încât să fie încrezuți privind procedura utilizată [14].

În rezultat, prin legea franceză din 1793 arbitrajul a devenit inegalabil, cuprinzând în competența sa litigii din dreptul familiei, dreptul imobiliar, dreptul succesoral etc., iar hotărârile sale erau obligatorii pentru părți [12, p.28-30].

Progresul frenetic al instituției arbitrale din secolele XVII-XVIII a fost, însă, stopat de o „revalorizare a justiției statale”, în special în perioada napoleoniană. Astfel, prin articolul 1003 din Codul de procedură civilă din 1806, s-a declarat nevalabilă convenția de arbitraj încheiată pentru disputele viitoare, atitudine menținută printr-o hotărâre a Curții de Casație din Franța din 1843 [12]. Ostilitatea jurisdicțiilor statale pentru arbitraj s-a manifestat în perioada sec.XIX în Anglia [16, p.410], Statele Unite ale Americii, Germania, atât prin prevederi prohibitive ale cadrului normativ, cât și de judecători, în practica judiciară [2, p.31-35]. Eficacitatea convențiilor și a sentințelor arbitrale străine a fost restrânsă, iar instituția arbitrajului a fost marginalizată.

Pentru prima dată în România, prin Codul Calimach din 1817 se prevedea, la art.1828, modalitatea de soluționare prin arbitraj, denumit *arbitrium* („împricinatele părți pot nu numai să se învoiască între dânsese pentru obiectul gâlcevut, ci să și încredințeze cu bună alcătuire altora hotărârea pentru aceasta, care atunci se numește *arbitrium*”), iar Codul de procedură civilă român din 1865 reglementa, în Cartea a IV-a, denumită „Despre arbitri”, că părțile puteau încheia atât compromisuri pentru litigii deja născute, cât și clauze compromisorii privind litigiile viitoare. Codul de procedură civilă din 1865 excludea opoziția (art.361-362), dar admitea apelul și, în celelalte cazuri, contestația și revizuirea (art.363 și art.365), precum și acțiunea în nulitate, pentru 5 temeuri de nulitate (art.366), aceasta din urmă nefiind posibil de cumulat cu celelalte căi de atac de drept comun [17, p.204-206].

În sec.XIX arbitrajul a fost considerat o excepție și o erozie a sistemului jurisdicțional de stat. Statele au încercat, fie prin intermediul legilor, în dreptul comun, fie prin imixtiunea instanțelor judecătorești, în sistemul common law, să controleze și să subordoneze arbitrajul comercial internațional atât la etapa de declanșare și

derulare a procesului arbitral, cât și la etapa punerii în executare a hotărârilor arbitrale, etape care au fost strict reglementate prin legi ce limitau esențial autonomia naturală a arbitrajului.

Totuși, niciun stat modern nu a putut să admită ca acest sistem de justiție privată să depindă exclusiv de buna credință a participanților, în special atunci când activitățile comerciale au căpătat o importanță considerabilă pentru dezvoltarea statelor, perioadă consacrată la sfârșitul sec.XIX – începutul sec.XX. Încurajați de progresul tehnico-științific și reuniți sub egida unei organizații profesionale internaționale comune, Camera de Comerț Internațională de la Paris, instituită în 1919, comercianții au ales să nu negocieze fiecare cu guvernele lor naționale, ci să-și promoveze interesele în cadrul Ligii Națiunilor, solicitând elaborarea și semnarea tratatelor internaționale menite să stopeze politicile naționale anti-arbitraj. În rezultat, au fost edictate primele tratate internaționale multilaterale din domeniul arbitrajului: Protocolul de la Geneva din 24 septembrie 1923 relativ la convenția de arbitraj și Convenția de la Geneva din 26 septembrie 1927 privind executarea sentințelor străine, care au generat demararea unei noi etape de dezvoltare a instituției arbitrajului și crearea unui regim juridic internațional pentru eficacitatea internațională a convenției de arbitraj și a sentințelor arbitrale. Acestei etape îi este specific efortul de re-integrare specifică a instituției arbitrale în ordinea juridică statală, urmată de un elan de dezvoltare a arbitrajului comercial internațional, în special după cel de-al Doilea Război Mondial.

Printre reformele cele mai esențiale promovate prin primele tratate internaționale privind arbitrajul s-au enumerat: consacrarea interdicției de a examina în fond sentința arbitrală și introducerea unor exigențe de eficacitate sub forma unor reguli materiale, devenite ulterior condiții de regularitate internațională a sentințelor arbitrale. Convenția de la Geneva din 1927 a reglementat condiții uniforme pentru executarea sentințelor străine, care, însă, au fost definite în mod neclar și prea riguros [8, p.141]. Tratatul conține numeroase norme conflictuale prin care se face apel la aplicarea dreptului național pentru validarea diferitelor faze ale arbitrajului, iar forul de executare nu putea recunoaște efectele sentinței străine dacă nu se prezenta dovada că sentința a devenit „definitivă” în statul de origine a arbitrajului. Problema privind „dublul exequatur”, atribuirea sarcinii probațiunii solicitantului recunoașterii și executării, dar și faptul că Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică nu au semnat Convenția din 1927, au condus la demararea unor revizuri esențiale ale regimului internațional privind recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine, revizuri care s-au materializat în textul unei noi convenții multilaterale în materie, elaborate sub auspiciile Organizației Națiunilor Unite și semnate la New-York, pe 10 iunie 1958 [3].

Convenția de la New York cu privire la recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine a intrat în vigoare la 7 iunie 1959, fiind astăzi aplicabilă în 156 de state. Convenția de la New York a devenit „piatra de temelie a arbitrajului comercial internațional” [18, p.1], fiind considerată de doctrinari ca „cea eficientă exemplificare a legislației internaționale în întreaga istorie a dreptului comercial”.

Convenția de la New York din 1958, comparativ cu tratatele anterioare din sistemul Ligii Națiunilor și dreptul comun în domeniul arbitrajului, a adus importante inovații și îmbunătățiri. Tratatul are un domeniu de aplicare mai vast [18, p.8], fiind abandonată necesitatea ca părțile să fie subiecți resortisanți ai unuia dintre statele semnate. „Dublul exequatur” prevăzut de Convenția de la Geneva din 1927 a fost eliminat, iar sarcina probației a fost inversată: odată ce solicitantul a prezentat sentința arbitrală și convenția de arbitraj forului de executare conform art.IV al Convenției, obligația de a aduce probe îi revine părții recalcitrante la invocarea temeiurilor de refuz prevăzute de art.V; temeiurile de refuz al recunoașterii și executării sentințelor arbitrale străine sunt reglementate exhaustiv, dreptul național neavând posibilitatea de a le complementa [19, p.144]. Articolul V al Convenției reglementează restrictiv cinci temeiuri care pot fi invocate de pârât și altele două ce pot fi invocate *ex officio* de instanța de executare. Noul instrument internațional instituie, de asemenea, un regim internațional de eficacitate a convenției de arbitraj, printr-o normă materială de la art.II ce prevede condiția de formă scrisă și efectele atât ale clauzei compromisorii, cât și ale compromisului. La propunerea profesorului olandez P.Sanders, s-a decis de a evita adoptarea a două tratate internaționale separate, cum era cazul convențiilor de la Geneva, fiind introduse în Convenția de la New York norme privind eficacitatea convenției de arbitraj, cu scopul de a spori eficacitatea internațională a sentințelor arbitrale. Cu toate acestea, comparând textul final al Convenției de la New York cu textul propus de Camera Internațională de Comerț de la Paris (CCI) și proiectul ECOSOC din 1955, se atestă o prudență sporită a autorilor, dat fiind că reprezentanții plenipotențiarilor ai statelor au preferat să utilizeze noțiunea „sentințe arbitrale străine”, în loc de noțiunea „sentințe arbitrale internaționale” propusă de CCI, ceea ce a condus ca arbitrajul să rămână ancorat prin norme conflictuale de ordinea juridică a țării unde a avut loc arbitrajul.

Convenția de la New York acordă prioritate libertății de voință a părților în privința constituirii tribunalului arbitral, procedurii de arbitraj, dreptului aplicabil, ce pot exprimate prin convenția de arbitraj. Aceste îmbunătățiri au consacrat primatul convenției arbitrale și rolul subsidiar al legilor statului, care se aplică doar dacă părțile n-au prevăzut altceva [18, p.8-11].

Cu toate acestea, aplicarea Convenției de la New York din 1958 în practica judiciară a suscitat mai multe chestiuni care vizează legătura ce se stabilește între tribunalul arbitral, constituit pentru a soluționa o dispută concretă conform unei convenții arbitrale, și ordinea juridică statală.

Bibliografie:

1. BROWNLIE, I. *Principles of public international law*. Oxford University Pres, 2003. 742 p. ISBN: 0199260710
2. BORN, G. *International Commercial Arbitration. Commentary and materials*. Londra: Kluwer Law International, 2001. 1132 p. ISBN-13: 978-9041115591
3. Convenția de la Geneva din 1927 – în vigoare pentru statele care nu au aderat la Convenția de la New-York.
4. *Codul lui Iustinian*, pr. 2.3.29. <http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Corpus/CJ2.htm#3> (Accesat 7.11.2015)
5. DAVID, R. *Arbitration in international trade*. Deventer: Kluwer Law International, 1985. 482 p. ISBN: 978-9065441645
6. DAVID, R. Arbitrage et droit comparé. En: *Revue Internationale de Droit Compare*, 1959, vol.11, no.1, p.5-18. ISSN: 0035-3337
7. DELVOLLE, J.-L. Le droit à l'arbitre. En: *Gazette du Palais*, 15 avril 1995, p.473-479. ISSN : 0242-6390
8. FOUCARD, Ph., GAILLARD, E., GOLDMAN, B. *Traité de l'arbitrage commercial international*. Paris: Litec, 1996. 1225 p. ISBN: 2-7111-2573-4
9. JOHNSTON, D.M. *The Historical Foundations of World Order: The Tower and The Arena*. Haga: Martinus Nijhoff Publications, 2008. 875 p. ISBN: 978-9004161672
10. KING, H., LEFORESTIER, M.A. Arbitration in Ancient Greece. En: *Dispute Resolution Journal*, 1994, vol.49, p.38-46. ISBN: 0953773019
11. LEW, J., MISTELIS, L., KROLL, S. *Comparative International Commercial Arbitration*. Haga: Kluwer Law International, 2003, 904 p. ISBN: 9789041115683
12. *L'alliance c. Prunier*. Cour de Cassation, decizia din 10 iulie 1843, nr. 1843S. 1843. En: *Journal de l'arbitrage*, no.2, 1992, p.399-404. ISSN: 0556-7440
13. NANMOUR, F. *Droit et pratique de l'arbitrage interne et international*. Liban: Delta, 2009. 859 p. ISBN: 978-2-8027-2822-1
14. OPPETIT, B. Philosophie de l'arbitrage commercial international. En: *Journal de Droit International (Clunet)*, 1993, no.4, p.811-824. ISSN: 0021-8170
15. *Pandectes françaises*. Paris: Chevalier-Marescq, vol. VIII, 1890. ISBN: 978-1-274-12618-4
16. *Scott v. Avery*. In: D.Spencer, M.Brogan. *Mediation Law and practice*. Cambridge University Press, 2006. 544 p. ISBN: 9780521676946
17. VASILESCU, P. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*. București: Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, vol.III, 1943. 842 p.
18. VAN DEN BERG, A.J. *The New York Arbitration Convention of 1958. Towards a Uniform Judicial Interpretation*. Haga: Kluwer Law International, 1981. 466 p. ISBN: 978-90-6544-035-8

Prezentat la 26.11.2015